

Examen HAVO

2022

tijdvak 2
tijdsduur: 3 uur

Nederlands

Dit examen bestaat uit 38 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 60 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Beantwoord de open vragen in correct Nederlands.

Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, dan wordt alleen de eerste zin in de beoordeling meegeteld.

Wie durft nog zorgeloos door het bos te banjeren?

(1) In het gras liggen teken op de loer om ons te besmetten met de ziekte van Lyme. Vanuit de bomen belagen eikenprocessierupsen argeloze passanten met hun brandharen. En onder de grond bereidt het mediterrane draaigatje, een bijtgrage en nauwelijks uit te roeien mier (al omgedoopt tot 'dracula'), zich in miljoenenkolonies voor op een invasie.

(2) En dan hebben we het nog niet eens over de 'horrorsteek' die deze week in Nederland opdook. De grote broer van de toch al doodenge huis-tuin-en-keukenteek gaat actief op zoek naar slachtoffers die hij rennend tot wel 100 meter kan achtervolgen. Lekker dan. Waren we net gekomen van de terrorbuizerd. En kun je eigenlijk nog wel veilig wandelen op de Veluwe? Het is vast een kwestie van tijd voor het eerste kind wordt verorberd door de grote boze wolf.

(3) Oké, dat laatste is natuurlijk schromelijk overdreven. Maar uw verslaggever bespeurt de laatste tijd een licht aanwakkerende natuurangst. Leidt de fietsroute door een eikenbos? Liever eromheen. Een wandelpaadje met hoog gras? Dan toch maar die saaie asfaltweg. Picknicken aan de slootkant? Mwah, waarom geen terrasje?

(4) Waar is de tijd gebleven dat je nog zorgeloos door de bossen kon banjeren? Tegenwoordig voelt dat toch een beetje als spelen met je leven. Wie zijn gezondheid liefheeft, blijft beter op de gebaande paden. Toch?

(5) "Die angst is herkenbaar", zegt ecooloog en natuurfilosoof Matthijs

Schouten. "Ik zie het ook bij mensen om me heen: vrienden die afzien van hun geplande kampeervakantie in de natuur, bosuitjes voor kinderen die worden afgeblazen. Er is meer onrust over ongemakken en onveiligheid."

(6) Vergeleken met zo'n beetje de hele rest van de wereld schuilen in de Nederlandse natuur bijzonder weinig gevaren – voor zover je in ons dichtbevolkte landje al van echte natuur kunt spreken. Er sluipen hier geen beren, schorpioenen of wurgslangen rond. Maar de Nederlandse natuur is wel gevaarlijker aan het worden, erkennen biologen. Niet vanwege de anderhalve wolf die hier rondbanjert: wolven eten geen mensen. "Maar door klimaatverandering komen wel meer soorten onze kant op die ongemakken veroorzaken en ziektes kunnen overbrengen", zegt Schouten, die in dienst is van Staatsbosbeheer en Wageningen Universiteit. "Denk aan de eikenprocessierups, maar ook aan muggen."

(7) "Naarmate het warmer wordt, neemt niet alleen de kans toe dat exoten als de tijgermug zich in Nederland vestigen. Ook groeit bijvoorbeeld het risico dat onze doodgewone huissteekmug enge tropische ziektes als het westnijlvirus gaat verspreiden", zegt bioloog Arnold van Vliet (Wageningen Universiteit). "In Zuid-Europa was vorig jaar een grote uitbraak. In Italië, Griekenland en Roemenië heeft het westnijlvirus vorig jaar 181 levens geëist."

(8) De bioloog en oprichter van de Tekenradar wijst erop dat bij teken in Nederland al een vervelend virus is

85 aangetroffen dat tot voor kort alleen
in zuidelijkere landen als Oostenrijk
voorkwam: het teken-encefalitisvirus
(TBE-virus), dat hersenvliesontste-
king kan veroorzaken. “Sorry, ik be-
90 sef dat ik met zulke verhalen mensen
het bos uit jaag. Maar er ontstaat nu
eenmaal een nieuwe werkelijkheid.
Daar zullen we rekening mee moeten
houden.”

95 **(9)** “We hebben zelf schuld aan de
plagen die onze kant op komen. Dat
schuldbesef versterkt onze angst”,
zegt natuurfilosoof Martin Drenthen
van de Radboud Universiteit in Nij-
100 megen. “Klimaatverandering hebben
we zelf veroorzaakt. Maar denk ook
aan het grootschalige pesticide-
gebruik en andere manieren waarop
we het landschap onleefbaar hebben
105 gemaakt voor veel soorten, waardoor
er nu bijvoorbeeld te weinig roof-
insecten en vogels zijn om de eiken-
processierups onder controle te hou-
den. Het veroorzaakt een apocalyp-
110 tisch gevoel, dat ik bij mezelf ook
regelmatig bespeur: we hebben het
natuurlijke evenwicht verstoord, nu
gaat alles mis. Van ons veilige, aan-
gename huis op aarde zijn we een
115 onaangename plek aan het maken.”

(10) “Angst voor enge beesten zit bij
mensen sowieso diep ingebakken”,
verklaart bioloog Kees Moeliker,
directeur van het Natuurhistorisch
120 Museum in Rotterdam. “Ooit leefden
we op een ongerepte planeet met
alleen maar dieren en planten om
ons heen. Dat we op onze hoede zijn
voor gevaarlijke dieren, zit in onze
125 evolutionaire bagage. Daarom slaan
we sterk aan op berichten over nieu-
we vervelende beestjes. Zeker als de
media er nog een schepje bovenop
doen over hoe gevaarlijk die zijn.”

130 **(11)** De gevaren worden volgens
Moeliker nogal eens overdreven. “Het

is goed dat er aandacht is voor de
veranderingen die door klimaatveran-
dering gaande zijn in ons landschap.

135 Maar van de 39.730 soorten die in
Nederland voorkomen, kan slechts
een handjevol echt voor problemen
zorgen. Helaas zit de angst voor
keukentrapjes niet evolutionair bij
140 ons ingebakken, want daar gebeuren
veel meer ongelukken mee.”

(12) “De mens heeft altijd behoefte
aan nieuwe angsten”, stelt bioloog
Midas Dekkers. “Het is de reden dat
145 we kaartjes kopen voor griezelfilms.
Daarom wordt de angstwekkendheid
van nieuwe dieren die door klimaat-
verandering hierheen komen schil-
derachtig overdreven. Dat de Fran-
150 sen of Portugezen al eeuwenlang
met diezelfde dieren samenleven,
kan ons blijkbaar niet schelen. Als je
bang wilt zijn in het bos, kun je beter
bang zijn voor honden: die bijten elk
155 jaar 20.000 mensen het ziekenhuis
in.”

(13) Onze angst voor nieuwe beesten
wordt volgens de biologen ook ver-
oorzaakt doordat we zo weinig meer
van de natuur weten. “We zien de na-
160 tuur tegenwoordig vooral als mooi,
nuttig en harmonieus. Dat is een te
romantisch beeld”, zegt natuurfilo-
soof Drenthen. “Vroeger beseften
165 mensen veel beter dat de natuur
soms ook lelijk of gevaarlijk kan zijn.”

(14) “Vroeger haalde niemand het in
zijn hoofd om in korte broek en san-
dalen het bos in te gaan”, zegt Midas
170 Dekkers. “Een teek kon lang wachten
op zijn grasspriet. Maar nu kunnen
ze hun lol op met alle stadse bleek-
neusjes die door Natuurmonumenten,
Staatsbosbeheer en het IVN
175 (Instituut voor Natuureducatie) de
natuur in worden gejaagd. Stads-
mensen zien de natuur als recreatie-
object. Zodra ze dat pretpark betre-

den, weten ze niet hoe snel ze in het
180 dichtstbijzijnde pannenkoekenhuis
moeten komen. Maar de enige juiste
houding om de natuur in te gaan, is
met ontzag. Met een lange broek, en
stop die in je sokken.”

185 **(15)** In landen met meer natuur
heerst veel minder angst voor bees-
ten die wij eng vinden. Neem de wolf.
“In gebieden waar die nooit is weg-
geweest, beschouwen mensen hem
190 als normaal onderdeel van het leven.
Ze zetten hun schapen achter schrik-
draad of stellen een herder aan”,
zegt natuurfilosoof Drenthen. “In Ne-
derland is de wereld te klein als één
195 schaaap door een wolf wordt gegre-
pen, terwijl hier jaarlijks honderden
schapen worden aangevallen door
honden, maar daar hoor je nooit wat
van. Net zomin als we ons druk ma-
200 ken over de honderden doden per
jaar door fijnstof: die horen kennelijk
bij het leven in Nederland.”

(16) “Nieuwe problemen met opruk-
kende dieren lijken al snel onbe-
205 heersbaar omdat we niet meer weten
hoe we ermee om moeten gaan,”
zegt Drenthen, “terwijl er meestal
gewoon praktische oplossingen voor
zijn. Zoals niet onder een eik gaan

210 zitten in de periode dat eikenproces-
sierupsen actief zijn.”

(17) “Een deel van de overlast van
nieuwe plaagdieren zal door de
natuur zelf worden opgelost”, zegt
215 Midas Dekkers. “Vogels vinden het
heerlijk dat er ineens zoveel eiken-
processierupsen te eten zijn. Over
vijf jaar is het evenwicht hersteld,
dan zijn wij over de schrik heen.”

(18) “Ander goed nieuws: we zullen
met onze nieuwe plaagdieren leren
leven”, zegt ecooloog-filosoof
Schouten. “Ik moet toegeven dat ik
aanvankelijk zelf ook behoorlijk pa-
225 niekerig was over teken. Mijn jonge
studenten niet: die hebben standaard
een tekentang of tekenkaart op zak.
Als je je lichaam na een wandeling
goed controleert en teken meteen
230 verwijdert, is er niks aan de hand.”

(19) “Sterker: binnenblijven uit angst
voor een horrorteeekaanval is onge-
zonder”, zegt Moeliker. “Het is be-
wezen dat de natuur mensen gezon-
235 der en gelukkiger maakt. Je kunt dus
beter gewoon naar buiten gaan en
genieten van al het moois om je
heen. Controleer jezelf alleen achter-
af wel op teken.”

*naar: Annemieke van Dongen
uit: Algemeen Dagblad, 22 juli 2019*

*Annemieke van Dongen is verslaggever en schrijft onder meer over voedsel,
landbouw en toerisme.*

Tekst 1 Wie durft nog zorgeloos door het bos te banjeren?

De voorbeelden in alinea 1 en 2 illustreren een verschijnsel dat benoemd wordt in alinea 3 tot en met 5.

- 1p 1 Welk verschijnsel is dat?
het verschijnsel dat
- A mensen banger worden voor de natuur
  - B mensen gevaarlijke natuur liever vermijden
  - C natuur in Nederland steeds gevaarlijker wordt
  - D natuur steeds meer wordt geassocieerd met ongemak

Na de inleiding kan tekst 1 worden onderverdeeld in vijf delen. Deze delen kunnen achtereenvolgens van de volgende kopjes worden voorzien:

Deel 1: Neemt onze angst voor de natuur werkelijk toe?

Deel 2: Welke nieuwe gevaren in de natuur bedreigen ons?

Deel 3: Waardoor wordt de angst voor de natuur veroorzaakt?

Deel 4: Wat is een goede manier om met de natuur om te gaan?

Deel 5: Wat voor goeds kunnen we verwachten als het om de natuur gaat?

- 1p 2 Bij welke alinea begint deel 3?
1p 3 Bij welke alinea begint deel 5?

In alinea 6 en 7 staat een ontwikkeling in de Nederlandse natuur centraal.

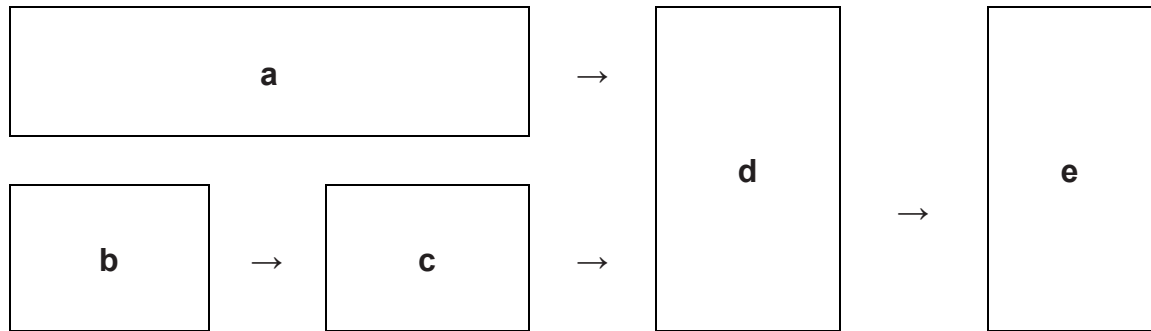
- 4p 4 Vat de informatie in alinea 6 en 7 samen. Doe dat door eerst uit onderstaande tabel de nummers over te nemen op je antwoordblad. Vul daarna de zinnen uit kolom 1 zodanig aan dat een goedlopende samenvatting ontstaat. Eén zin is al aangevuld. Zorg dat er correcte en volledige zinnen ontstaan. Gebruik voor je volledige antwoord niet meer dan 35 woorden.

De Nederlandse natuur is ...	1
maar volgens biologen ...	2
Dit komt door ...	klimaatverandering.
Die heeft tot gevolg dat ...	3
en dat ...	4

Een samenvatting van alinea 9 zou de volgende vijf elementen moeten bevatten:

- 1 meer angst/een apocalyptisch gevoel
- 2 grootschalig pesticidegebruik en andere manieren
- 3 klimaatverandering veroorzaakt door de mens
- 4 onleefbaarheid van het landschap voor bepaalde soorten
- 5 schuldgevoel vanwege de verstoring van het natuurlijk evenwicht

De onderlinge relatie van deze vijf elementen is weer te geven met behulp van het onderstaande schema van oorzaak-gevolgrelaties.

- 3p 5 Noteer de letters a tot en met e onder elkaar en zet daarachter het nummer van het element dat volgens de tekst op die plaats in het schema moet worden ingevuld.

“Maar uw verslaggever bespeurt de laatste tijd een licht aanwakkerende natuurangst.” (regels 25-28)

In tekst 1 komt een argument aan bod op basis waarvan gezegd kan worden dat die huidige, aanwakkerende natuurangst terecht is.

- 1p 6 Welke zin verwoordt dat argument het best?
- A De angst voor dieren zit evolutionair ingebakken bij de mens.
  - B De enige juiste houding om de natuur in te gaan is met ontzag.
  - C Problemen met exotische dieren lijken al snel onbeheersbaar.
  - D We worden vaker geconfronteerd met nieuwe ziektes en ongemakken.

“Maar uw verslaggever bespeurt de laatste tijd een licht aanwakkerende natuurangst.” (regels 25-28)

- 3p 7 Noem drie verschillende verklaringen uit alinea 10 tot en met 13 voor de toenemende natuurangst.

“Helaas zit de angst voor keukentrapjes niet evolutionair bij ons ingebakken, want daar gebeuren veel meer ongelukken mee.” (regels 138-141)

- 1p 8 Leg uit wat bioloog Kees Moeliker met deze uitspraak bedoelt te zeggen over ons beeld van de natuur.
Geef antwoord in één of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

- 1p 9 Welke zin verwoordt de hoofdvraag van tekst 1 het best?
- A Hoe kunnen we het best omgaan met de veranderende natuur?
  - B Is het terecht dat we banger worden voor de natuur?
  - C Wie durft tegenwoordig nog zorgeloos de natuur in te gaan?
  - D Zijn we banger geworden voor de natuur?
- 1p 10 Met welke omschrijving kan tekst 1 het best worden getypeerd?
- Tekst 1 kan het best worden getypeerd als een
- A activerende tekst.
  - B beschouwende tekst.
  - C betogende tekst.
  - D uiteenzettende tekst.
- 2p 11 Welke omschrijving verwoordt de hoofdgedachte van tekst 1 het best?
- A De angst die mensen tegenwoordig ervaren in de natuur is overdreven: weliswaar zijn er steeds meer ontwikkelingen die de natuurangst doen toenemen, maar een vergelijking met andere landen laat zien dat die problemen kunnen worden opgelost.
  - B Deskundigen noemen verschillende verklaringen voor de toenemende natuurangst, maar geven aan dat we nog steeds niet bang hoeven te zijn voor de natuur, ondanks het feit dat we tegenwoordig meer ongemakken van de natuur ervaren.
  - C Onder deskundigen leeft de vraag of de toenemende angst die mensen voor de natuur ervaren wel of niet terecht is, aangezien de problemen die ontstaan door veranderingen in de natuur zowel relatief beperkt als goed oplosbaar zijn.
  - D Vanwege klimaatverandering doen zich steeds meer problemen voor in de natuur die bij het publiek een bepaalde natuurangst opwekken, maar die door deskundigen gerelativeerd worden met de oproep om vooral van de natuur te genieten.

tekstfragment 1

- (1) Om de alledaagse 'gevaren' van de Hollandse wildernis het hoofd te bieden is 'meebewegen', volgens buitenpsycholoog Irina Poleacov, de beste strategie. "Tekenen bijvoorbeeld, die moet je serieus nemen. De ziekte van Lyme is geen grapje. Kleed je dus goed aan als je gaat wandelen (geen blote benen) en check bij terugkomst of je geen teek hebt opgelopen. Bereid je voor. En beweeg mee. Als het stormt, ga ik het bos niet in, maar loop ik over de hei. Als het regent of koud is, kleed ik me daarop. De natuur kan onvoorspelbaar zijn, maar als je samenwerkt, dan wordt diezelfde natuur minder bedreigend."
- (2) "Zaak is wel dat je ook leert dat de natuur niet eng of vervelend is", vult omgevingspsycholoog Agnes van den Berg aan. "En dat is iets wat je kinderen ontnemt als je ze overal met de auto naartoe brengt." "Wanneer je opgroeit in de natuur en elke dag aan de weerselementen blootgesteld wordt, maakt dat je in elk opzicht weerbaarder", bevestigt Poleacov.
- "Kinderen die zeven kilometer naar school moeten fietsen door wind, regen en sneeuw worden daar niet alleen lichamelijk sterker van, maar ook geestelijk. Dat je ondanks alles toch weer veilig thuiskomt en je weg weet te vinden, versterkt je zelfvertrouwen. Het vergroot je stevigheid en daarmee je natuurlijke evenwicht." Veel ouders durven hun kind echter niet goed los te laten en zeker niet in de natuur. Dat voelt onverantwoord.

*naar: Gebke Verhoeven, 'Hup, naar buiten!'
uit: gezondNU.nl 5, mei 2019*

- 2p 12 In alinea 1 van tekstfragment 1 wordt 'meebewegen' een strategie genoemd. Noem uit alinea 14, 15, 16 en 18 van tekst 1 steeds een voorbeeld van een dergelijk meebewegen. Noteer dus in totaal vier voorbeelden.
- 1p 13 In tekstfragment 1 komt een 'gevaar' van de natuur aan bod dat in tekst 1 niet voorkomt. Welk gevaar is dat?
- 1p 14 Uit zowel tekst 1 als tekstfragment 1 komt naar voren dat je moet 'meebewegen' met de natuur. Welke andere boodschap komt uit zowel tekst 1 als tekstfragment 1 naar voren? Geef antwoord in één of meer volledige zinnen.

Tekstfragment 2 is een ironische reactie op een krantenbericht over overlast door bevers in Limburg.

tekstfragment 2

- 5 (1) Wat bij de dieren natuur is, noemen we bij de mens ellende, schreef de Franse filosoof Blaise Pascal in zijn *Pensées*. Die oude gedachte bloeit elke zomer op in de media. Sterker: het lijkt wel of de zomerse natuurellende elk jaar weer weliger tiert. Natuur is niet langer bedreigd, maar een bedreiging.
- 10 (2) Voorlopig hoogtepunt was een prachtbericht in *de Volkskrant*, van onze alerte verslaggever Willem Feenstra. 'Limburg zucht onder de bevers', luidde de kop. Geen gewone bevers, maar 'probleembevers' – wie kent ze niet. Een siddering trok door mijn lijf. Puur genot.
- 15 (3) De probleembevers "eten gewassen op, graven gangen in oevers en bouwen dammen in beken". Veel gekker moet het niet worden. Door overstromingsgevaar knaagt de probleembever nu aan zijn draagvlak onder de bevolking.
- (4) Kernzinnetje in dit prachtbericht over 'de geslaagde re-integratie van de bever': "Niet voor niets schreef de provincie in 2007 een beverprotocol en werd in 2014 een bevervisie opgesteld."
- 20 (5) Zo is het maar net. De mens staat tandeloos tegenover de machtige bever, maar met een portie protocollen en beleidsvisies werpt hij een dam op tegen het gevaar. De natuur krijgt ons er niet onder, dankzij het potvissenprotocol en wolvendraaiboek.

*naar: Jean-Pierre Geelen
uit: de Volkskrant, 6 juli 2016*

De ironische toon van tekstfragment 2 wordt benadrukt door het gebruik van beeldspraak rondom bevers.

- 2p 15 Citeer de drie voorbeelden van deze beeldspraak in tekstfragment 2.

Tekstfragment 2 noemt het opstellen van protocollen en beleidsvisies als oplossing voor problemen door oprukkende dieren.

- 1p 16 Wat vindt de auteur van tekstfragment 2 van die oplossing?
Hij vindt de oplossing een
- A bedreiging voor de probleembevers.
  - B goede manier om met de natuur om te gaan.
  - C onzinnige uitoefening van regels.
  - D vorm van draagvlak creëren onder de bevolking.

De provincie Limburg komt met een protocol en een visie als oplossing voor problemen met de gere-integreerde bever (alinea 4, tekstfragment 2). Uit alinea 15 van tekst 1 kan een verklaring worden afgeleid voor deze reactie.

- 1p 17 Welke verklaring is dat?

Kort voor het verschijnen van tekst 2 werd een rapport van de planbureaus CPB en SCP gepubliceerd. Daaruit bleek dat de top van Nederlandse bedrijven slechts 15 procent vrouwen telt, terwijl het wettelijk streefcijfer op minimaal 30 procent ligt.

Tekst 2

Baan omdat je vrouw bent, wie wil dat nou?

(1) De maat is vol, concluderen sommige media en commentatoren deze dagen: Nederland moet een verplicht vrouwenquotum invoeren aan de top.
5 Bedrijven die de verplichte 30 procent vrouwen niet halen, moeten gewoon een flinke boete krijgen. Zul je eens zien hoe snel dat percentage dan stijgt.

10 (2) Ik denk dat een verplicht vrouwenquotum niet de oplossing is. Sterker nog: dat kan wel eens averechts werken.

(3) Een verplicht vrouwenquotum
15 betekent dat bedrijven het criterium *best person for the job*¹⁾ moeten loslaten. Uit ervaring weet ik dat – hoe bedrijven ook hun best doen – zich lang niet altijd geschikte vrouwen
20 aandienen voor een topfunctie. Bij een verplicht quotum zullen bedrijven moeten blijven doorzoeken. Dat betekent dat ze de lat lager zullen leggen, en vervolgens nog wat lager,
25 net zo lang tot ze een vrouw gevonden hebben die “ja” zegt.

(4) Wat dat betekent voor het imago van topvrouwen laat zich raden. Het (terechte) beeld zal ontstaan dat
30 vrouwen in topfuncties niet om hun kwaliteiten zijn geselecteerd, maar om hun vrouw-zijn. Het cliché dat mannen beter functioneren dan vrouwen zal weer terugkeren. En in
35 dit geval nog terecht ook. Dat is het laatste waar de vrouwenemancipatie mee gediend is.

(5) We moeten het probleem van te weinig topvrouwen niet oplossen met
40 een kunstmatig (en grondwettelijk dubieus) noodverband. We moeten kijken naar de achterliggende oorzaken. En daarvoor biedt het rapport van CPB²⁾ en SCP³⁾ genoeg aanknopingspunten. De oorzaak van het
45 vrouwentekort aan de top ligt in de managementlagen daaronder. Zoals bekend zijn vrouwen tegenwoordig gemiddeld hoger opgeleid dan mannen. En in hun eerste baan doen
50 vrouwen het dan ook minstens zo goed als, zo niet beter dan mannen. Maar daarna gaat het mis. Nog steeds is het in Nederland – meer
55 dan in andere landen – de gewoonte dat de vrouw minder gaat werken zodra er kinderen komen. Die wijdverbreide cultuur fnuikt natuurlijk de kansen om door te groeien naar de
60 top.

(6) Bijkomend gevolg is dat veel vrouwen nog steeds niet financieel onafhankelijk zijn; een groot probleem, omdat een op de drie huwelijken strandt.

(7) Gebrek aan topvrouwen vraagt om een cultuuromslag in de samenleving. De vrouwelijke arbeidsparticipatie moet worden gelijkgetrokken
70 naar het niveau van de man. Er moeten geen quota komen voor vrouwen aan de top, er moeten harde streefcijfers komen voor het aandeel vrouwen dat fulltime werkt. Laat bedrijven

75 met een heel goed verhaal komen als
blijkt dat 80 procent van hun manne-
lijke personeel vijf dagen werkt, en
slechts 15 procent van hun vrouwe-
lijke. Als dat structureel verbetert,
80 werkt dat automatisch door naar
boven, en stijgt het aantal
topvrouwen op een gezonde manier.
(8) Dat zo'n culturomslag hard
nodig is, blijkt ook uit andere man-
85 vrouwverschillen die beide plan-
bureaus signaleren. Vrouwen zijn
minder competitief, minder bereid om
risico's te nemen en veel meer dan

mannen geneigd het gezin thuis
90 draaiend te houden. Vind je het gek
dat je op je werk minder competitief
bent als je maar tweeënhalve dag per
week werkt, en jij altijd degene bent
die het schoolreisje begeleidt als de
95 juf (het gebrek aan meesters in het
basisonderwijs is minstens zo'n groot
probleem als het gebrek aan
topvrouwen in Raden van Bestuur)
een dringend beroep op ouders doet.
100 **(9)** Die cultuur moet worden
aangepakt. Dan komt de rest vanzelf.

naar: Aylin Bilic

uit: De Telegraaf, 27 augustus 2019

Aylin Bilic is publicist.

noot 1 *best person for the job*: beste persoon voor de baan

noot 2 CPB: Centraal Planbureau: een organisatie van de Nederlandse overheid die economisch wetenschappelijk onderzoek doet om beleidsmakers en politici te ondersteunen in hun beleidsbeslissingen

noot 3 SCP: Sociaal en Cultureel Planbureau: een organisatie van de Nederlandse overheid die sociaalwetenschappelijk beleidsrelevant onderzoek verricht en hierover rapporteert aan regering en parlement

Tekst 2 Baan omdat je vrouw bent, wie wil dat nou?

In de inleiding van een tekst kunnen diverse functies onderscheiden worden, zoals:

- 1 aanleiding schetsen
- 2 afweging maken
- 3 belang voor de lezer benadrukken
- 4 centraal standpunt benoemen
- 5 geschiedenis weergeven

Behalve het schetsen van een aanleiding hebben alinea 1 en 2 nog een andere functie.

1p 18 Welke functie is dat?

Noteer het nummer van je antwoord.

Tekst 2 is een reactie op de maatregel die volgens sommige media en commentatoren genomen zou moeten worden om het aantal vrouwen aan de top van het bedrijfsleven te verhogen.

Deze reactie is samen te vatten met behulp van de onderstaande argumentatiestructuur.

Af te wijzen maatregel: (1)
Argument tegen die maatregel: Het is juist slecht voor het imago van vrouwen.
Subargument bij dit argument: want ... (2)
Maatregel die de voorkeur verdient: (3)
Argument voor de voorkeursmaatregel: Daardoor wordt de arbeidsparticipatie van vrouwen en mannen gelijkgetrokken.
Subargumenten bij dit argument: Daardoor ... (4) en dan ... (5)

3p 19 Vul de structuur aan zodat een juiste samenvatting van de reactie ontstaat. Neem daartoe de nummers (1) tot en met (5) over en zet daarachter de juiste informatie.

“op een gezonde manier” (regel 82)

De woorden “op een gezonde manier” benadrukken de voorkeur van de auteur voor de maatregel die ze zelf voorstelt.

1p 20 Citeer de beeldspraak uit alinea 5 waarin de auteur zich negatief uitlaat over de maatregel die ze afwijst.

2p 21 Welke bewering typeert het doel van tekst 2 het best ?

Tekst 2 wil de lezer

- A aan het denken zetten over de beste manier om het aandeel vrouwen dat fulltime in het bedrijfsleven werkt fors toe te laten nemen.
- B doen inzien dat een vrouwenquotum een averechts effect zal hebben op de vrouwenemancipatie omdat vrouwen dan niet vanwege hun geschiktheid geselecteerd worden.
- C ervan bewust maken dat pogingen om meer vrouwen aan de top te krijgen pas zullen slagen als meer vrouwen zelf een topfunctie willen bekleden.
- D ervan overtuigen dat vrouwenemancipatie meer gediend is met het gelijktrekken van de arbeidsparticipatie van mannen en vrouwen dan met een vrouwenquotum voor topfuncties.

tekstfragment 3

(1) Verschillende factoren spelen een rol bij het lage aandeel vrouwen aan de top: de deeltijdcultuur, risicoaversie en competitieaversie, het denken in stereotypen – ‘mannen zijn ambitieus, vrouwen zijn sociaal’ – en de bestaande organisatiecultuur – ‘een manager werkt (meer dan) voltijd’. Over het relatieve belang van de verschillende factoren is helaas nog weinig bekend.

(2) Bindende quota (met sancties) voor het aandeel vrouwen aan de top leiden tot een snelle toename van dit aandeel en vergroten daarmee de kansengelijkheid tussen mannen en vrouwen. Bindende quota zijn echter geen wondermiddel: ze verhogen niet de winstgevendheid (...), of het aandeel vrouwen in het middenmanagement.

*uit: Vrouwen aan de top, persbericht Centraal Planbureau,
21 augustus 2019*

“Er moeten geen quota komen voor vrouwen aan de top” (tekst 2, regels 70-72)

1p 22 Citeer de zin uit tekstfragment 3 die als tegenargument kan dienen bij deze uitspraak.

Vrouwenquotum? Neem een voorbeeld aan de topsport

(1) De vrouwen waren in het nieuws deze week. Niet zozeer in de sport, maar in het algemeen. De SER¹⁾ adviseert grote bedrijven een vrouwenquotum in te voeren, om er eindelijk eens in te slagen dertig procent vrouwen in topfuncties te krijgen. Zachte maatregelen hebben niet geholpen, dus is het tijd voor harde, is de rede-

5
10

(2) De bokaal voor de meest stuitende reactie hierop gaat zonder twijfel naar Gerard van Vliet, directeur van

de Nederlandse vereniging van Commissarissen en Directeuren. Hij vindt een vrouwenquotum “ontzettend gevaarlijk”. Vrouwen die automatisch in topposities komen, kunnen niet altijd op draagvlak rekenen, wat hun positie ondermijnt, vindt hij. Puntje waar ik in kan komen.

(3) Nee, de crux zit 'm in het vervolg. Vrouwen moeten thuis wel goede afspraken kunnen maken, zodat ze voldoende ruimte hebben voor een uitdagende baan. “Een topfunctie kun je

niet zomaar erbij doen. Het gaat om veeleisende, stressvolle, moeilijke banen. Je moet 24 uur per dag aanspreekbaar zijn.” Iets met stoom en oren, toen ik dit las.

(4) Ga eens kijken in de sector waar Nederlandse vrouwen het beter doen in topfuncties dan mannen, zou ik zeggen, meneer Van Vliet. Bestaat die sector? Jazeker. Het is de topsport. Het aantal vrouwen in de topsport is ongeveer gelijk aan het aantal mannen, en kwalitatief steken de Nederlandse atletes al jaren boven hun mannelijke collega's uit.

(5) Topsport is geen topfunctie, zegt u? Dat waag ik te betwisten. Topsport is compromisloos: als je *iets* niet zomaar even erbij doet, is het dat. Zeker als je een wereldtopper bent, is de stress bijzonder hoog. De druk, altijd in elk detail door de media beoordeeld worden: daar kan de zwaarte van geen enkele topfunctie tegenop. En dan heb ik het nog niet eens over de lange periodes van huis zijn. Ja maar, atletes combineren hun werk niet met een gezin, meent u? Zeker wel. Het zijn er niet veel, maar wel steeds meer. Het bekendste voorbeeld is ongetwijfeld tennisgrootheid Serena Williams.

(6) Natuurlijk krijgen ook zij te maken met de middeleeuwse meningen-machine. Kijk alleen maar naar de reacties op tennisster Kim Clijsters, die wil terugkeren op topniveau. Wat zou dat wel niet met haar gezin doen?

En: stel je voor dat er nanny's op de

naar: Marijn de Vries

uit: Trouw, 23 september 2019

Marijn de Vries is journalist en voormalig profwielrenner.

tribune verschijnen om de kids koest te houden. Nanny's! Vaders kunnen niet voor kinderen zorgen, immers.

(7) Laat dat nou net datgene zijn wat in zulke gezinnen wél gebeurt. De vaders in deze relaties hebben geconstateerd dat hun vrouw bijzonder succesvol is in wat ze doet, en zoals het een gelijkwaardige relatie betaamt, kijken beide partners samen hoe ze daar het beste invulling aan kunnen geven.

(8) De man van oud-wereldkampioene wielrennen Lizzie Deignan stopte met koersen toen zijn vrouw zwanger bleek. Philip Deignan was bepaald geen pannenkoek, reed voor Team Ineos, maar kon niet ontkennen dat zijn vrouw succesvoller was. Dus koos hij voor de zorgrol.

(9) Zo radicaal hoeft het natuurlijk niet: met goede afspraken (hallo meneer Van Vliet) en goede opvang (hallo nanny's) kan de man er prima een eigen carrière op nahouden. Zoals andersom al decennia gebeurt, en waarvan niemand zich ooit afvroeg waarom de vrouw zich schikt. Ik hoor meneer Van Vliet namelijk alweer: waarom zou een man zich hierin schikken?

(10) Ja, waarom? Moeten we het wel schikken noemen? Ik denk het niet. Je eigen unieke gezinssituatie creëren die aansluit op beider carrières is geen schikken, dat is gewoon wat moderne mensen doen. En heus, ik verzeker u: niet alleen in de topsport.

noot 1 SER: Sociaal-Economische Raad: de belangrijkste adviesraad voor regering en parlement over sociaal-economische vraagstukken

Tekst 3 Vrouwenquotum? Neem een voorbeeld aan de topsport

“De bokaal voor de meest stuitende reactie hierop gaat zonder twijfel naar Gerard van Vliet” (regels 11-13).

Deze zin lijkt een tegenspraak te bevatten.

- 1p **23** Leg uit wat die zogenaamde tegenspraak inhoudt.
Geef antwoord in één of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

Bepaalde passages in tekst 3 bevatten een spottende toon.

Hieronder staan zes zinnen of zinsgedeelten uit tekst 3.

1 “Puntje waar ik in kan komen.” (regels 20-21)

2 “Nee, de crux zit ’m in het vervolg.” (regel 22)

3 “Zeker wel.” (regel 55)

4 “En: stel je voor dat er nanny’s op de tribune verschijnen om de kids koest te houden. Nanny’s!” (regels 65-67)

5 “Vaders kunnen niet voor kinderen zorgen, immers.” (regels 67-68)

6 “en zoals het een gelijkwaardige relatie betaamt” (regels 73-75)

- 1p **24** In welke twee zinnen of zinsgedeelten is deze spottende toon het duidelijkst te herkennen?
Noteer de nummers van je antwoord.

- 1p **25** Hoe kan de houding van de auteur ten opzichte van het onderwerp het best worden getypeerd?

De auteur van tekst 3 is vooral

- A bezorgd vanwege de middeleeuwse meningen die nog heersen over werkende vrouwen.
- B boos omdat gesuggereerd wordt dat vrouwen geen topfunctie kunnen bekleden doordat de combinatie van topfunctie en gezin lastig is.
- C geërgerd vanwege het heersende idee dat vrouwen niet geschikt zouden zijn voor topfuncties.
- D verbaasd over de onzinnige argumenten die in de discussie over een vrouwenquotum worden geuit.

- 2p **26** Welke twee factoren zijn kenmerkend voor zowel topsport als topfuncties in het bedrijfsleven, volgens alinea 5 van tekst 3?

- 2p **27** Noem drie vooroordelen die de auteur in alinea 5 tot en met 7 van tekst 3 aan de orde stelt.

De voorbeelden van topsporters in alinea 5 tot en met 8 worden gebruikt om verschillende situaties of ideeën te illustreren.

- 3p 28 Neem de nummers uit onderstaande tabel over en geef van elk voorbeeld aan wat ermee wordt geïllustreerd.
Geef antwoord in één of meer volledige zinnen.

Voorbeeld uit tekst 3:	De auteur gebruikt dit voorbeeld om het volgende te illustreren:
Serena Williams (alinea 5)	1
Kim Clijsters (alinea 6)	2
Lizzie Deignan (alinea 8)	3

“Moeten we het wel schikken noemen? Ik denk het niet.” (regels 97-98)

- 1p 29 Welke zin geeft het best weer waarom er hier geen sprake is van schikken, volgens tekst 3?
- A Het gaat erom dat mannen en vrouwen niet beiden inleveren en dus niet beiden nadeel ondervinden.
  - B Het gaat niet om eenzijdige opoffering, maar om een gezamenlijke invulling van taken.
  - C Het is in een moderne relatie niet meer zo dat de ene partner iets opgeeft voor de andere.
  - D Het is niet eerlijk van schikken te spreken als het andersom al decennia gebeurt.
- 2p 30 Welke zin geeft de hoofdgedachte van tekst 3 het best weer?
- A Dat vrouwen niet geschikt zouden zijn voor topfuncties is een ouderwetse gedachte die in de topsport al meermaals is ontkracht.
  - B De topsport laat zien dat vrouwen door goede afspraken te maken een topfunctie met een gezin kunnen combineren.
  - C Moderne mensen kunnen ervoor zorgen dat de gezinssituatie beter dan vroeger aansluit op de carrière van de vrouw.

Overkoepelende vragen bij tekst 2 en tekst 3

In alinea 3 en 4 van tekst 2 staat een redenering over vrouwen en werk. In één van de eerste alinea's van tekst 3 wordt een vergelijkbare redenering in één zin weergegeven.

1p 31 Citeer die zin uit tekst 3.

“Je eigen unieke gezinssituatie creëren die aansluit op beider carrières is geen schikken, dat is gewoon wat moderne mensen doen.” (regels 99-102 van tekst 3).

1p 32 Met welk gegeven uit tekst 2 kan bovenstaande bewering in twijfel worden getrokken?

Praat een beetje Nederlands met me

(1) Ter kennismaking ga ik een kopje koffie drinken met een nieuwe collega, buiten de deur. Zij zit al aan een tafeltje als ik kom aanlopen; de serveerster heeft haar net een kop koffie gebracht. Ik vraag of ik ook iets mag bestellen. De serveerster kijkt me vaag aan. Ik herhaal: of ik ook een kop koffie met melk kan bestellen, voor datzelfde tafeltje. Geen cappuccino, maar een gewone koffie met melk. Dus? Weer die vage blik. En dan doorbreekt ze de ongemakkelijke situatie: “*In English please.*”

(2) Dat zal wel lukken. Maar hoe moeilijk is het om als je in een lunchcafé werkt, jezelf een paar woorden en zinnestjes aan te leren waarmee je je Nederlandse klandizie kunt benaderen en verstaan?

(3) Bij het afrekenen blijkt dat ik niet toevallig een oproepkracht uit een Engelstalig buitenland heb getroffen. Er staat een meneer bij de kassa die duidelijk haar zakenpartner is en evenmin het Nederlands machtig is. Hij is vriendelijk, maar er zit geen woord Hollands bij.

(4) Verbaasd denk ik: je neemt een lunchcafé over – want ik weet dat hiervoor andere mensen de tent ronden – en dan spreek je geen woord Nederlands en probeer je niet eens iets te stamelen in je nieuwe landstaal. Een vreemde kijk op hospitality¹⁾.

(5) Dezelfde taferelen spelen zich in vooral kledingzaken ook af. Je vraagt een voorbijdenderende winkeldame of ze weet waar de vesten hangen, of er ook een maat kleiner voorhanden is, en dan klinkt het in wisselende

gradaties van vriendelijkheid:

“*English please!*” Ach, de *cárdigans*²⁾, hoe kon ik zo dom zijn een vestje te zoeken. De rest laat ik maar zitten, *I search wel for myself*. De studentikoze medewerker is niet voor mij ingeroosterd, maar voor toeristen.

Wat doe ik als *Dutch local* ook in de Bijenkorf of H&M te Amsterdam-International?

(6) Die lichte irritatie is niet helemaal particulier. Dagblad *Metro* peilde al eens bij 1400 Nederlanders hoe ze de Engelstalige benadering op het terras en in het pashokje vonden: twee derde beviel die helemaal niet. Het *AD*³⁾ ging in Den Haag op onderzoek uit: 73 procent van de ondervraagden vond het niet fijn in winkel of horeca te worden aangesproken in het Engels.

(7) Natuurlijk, er is die andere kant van de medaille: de Randstad is een internationale gemeenschap en wordt bedolven onder toeristen. “Er zijn op de universiteiten en hogescholen studenten uit alle delen van de wereld en die vinden het net als toeristen en expats fijn om in het Engels geholpen te worden”, zegt Jeroen van Dijken van INretail, de landelijke brancheorganisatie van modezaken. En dan zijn er nog die eindeloze vacatures. Van Dijken: “Het aanbod schept de vraag: al die studenten willen ook graag iets bijverdienen, dus zijn werkgevers blij als zij zich melden om te werken.”

(8) Wat is er mis met een kosmopolitische metropool, waar je als toevallige Nederlander steeds vaker je biertje of broodje in de nieuwe

85 lingua franca⁴⁾ moet bestellen? Ik
mag blij zijn dat ik nog bij iemand iets
kán bestellen. Schuilt in mij een
vreemdeling-in-eigen-land-
huiliebalkie, een vleugje rancuneus
90 nationalisme, omdat op mijn oude
barkruk nieuw volk zit te zitten?

(9) Het kortste antwoord is 'ja'. Maar
gelukkig schieten hier de midden-
stands- en horecavertegenwoordi-
95 gers mij te hulp. "De acceptatie bij
gasten staat of valt bij de geboden
gastvrijheid. Dat gaat over lands-
grenzen heen", zegt bijvoorbeeld
Robèr Willemsen, voorzitter van de
100 Koninklijke Horeca Nederland. Hij
staat pal voor het Europa van de vrij
bewegende werknemer, zeker in een
toch al krappe arbeidsmarkt en een
groeierende horeca. Somber is hij niet
105 over de taalkwestie. "In de regel gaat
dat heel goed."

(10) En daar zit het addertje: in de
regel gaat het goed. Maar die uitzon-
deringen blijven je zo lang bij. Bij-
110 voorbeeld als de vraag om Engels te
praten richting snauw gaat, en in de
verveelde toon van "Sorry, I don't
speak Dutch" de ondertoon zo voel-
baar is: ben jij gek of zo?

naar: Mirjam Schöttelndreier

uit: Nederlands Dagblad, 5 augustus 2019

Mirjam Schöttelndreier is redacteur van de Volkskrant.

115 (11) Inmiddels bestaat in de Rand-
stad volgens INretail een deel van
het winkelpersoneel uit jonge, buiten-
landse medewerkers, vaak studen-
ten, die als oproepkracht werken of
120 een bijbaan hebben. Van Dijken heeft
daar geen oordeel over. Centraal
staat voor hem klantvriendelijkheid;
die moet de norm zijn en blijven. "De
klant is koning en personeel dat niet
125 zo met zijn klanten omgaat, heeft
gewoon een verkeerde attitude. Dat
gaat voorbij de taalkwestie."

(12) Klopt, maar als ik in Parijs ben,
probeer ik wat Frans, in China oefen
130 ik op de groet. Niet veel, maar ander-
mans taal gebruiken is een teken van
interesse. Ook dat hoort, andersom,
bij een gastvrije attitude. Dus hé, jij
komt hiernaartoe, superleuk, maar
135 toon dan ook een beetje belangstel-
ling voor de taal die ze hier spreken.
Want jij, Engelstalige oproepkracht of
caféhouder, bent allesbehalve een
analfabeet, je bent een zelfverzeker-
140 de globetrotter of ondernemende
avonturier. Dus: praat Nederlands
met me, al is het maar een beetje.

noot 1 hospitality: gastvrijheid

noot 2 cardigans: Engelse term voor vestjes

noot 3 AD: *Algemeen Dagblad*

noot 4 lingua franca: taal die als gemeenschappelijke taal wordt gebruikt door mensen met
verschillende moedertalen

Tekst 4 Praat een beetje Nederlands met me

- Tekst 4 begint met een anekdote.
- 1p **33** Met welke woorden kan de toon van deze anekdote het best worden getypeerd?
- A bezorgd en verwonderd
  - B boos en verontrust
  - C geërgerd en gekwetst
  - D verbaasd en geïrriteerd
- 1p **34** Met welke zin kun je alinea 6 het best samenvatten?
- A Klanten zijn blij met Nederlandstalig personeel.
  - B Ondervraagden uiten frustratie over horecapersoneel.
  - C Onderzoek bevestigt het gevoel van ergernis onder Nederlanders.
  - D Peiling geeft een redelijk beeld van de stemming onder Nederlanders.
- 1p **35** Welk kopje past het best bij alinea 7?
- A Noodzaak voor invulling vacatures horeca
  - B Randstad bedolven onder toeristen
  - C Redenen voor inzet Engelssprekend personeel
  - D Toestroom van studenten en expats
- “Natuurlijk, er is die andere kant van de medaille” (regels 64-65)
- 2p **36** Welke twee kanten heeft deze medaille?

In tekst 4 maakt de auteur gebruik van zowel feitelijke als waarderende uitspraken.

- 3p 37 Geef van de onderstaande zeven uitspraken aan of de auteur ze feitelijk of waarderend inzet.

Noteer hiertoe het nummer van de uitspraak en zet erachter of die uitspraak feitelijk of waarderend is ingezet.

- 1 "Ik vraag of ik ook iets mag bestellen."(regels 6-7)
- 2 "Maar hoe moeilijk is het om als je in een lunchcafé werkt, jezelf een paar woorden en zinnestjes aan te leren waarmee je je Nederlandse klandizie kunt benaderen en verstaan?" (regels 15-20)
- 3 "Een vreemde kijk op hospitality." (regels 35-36)
- 4 "Het AD ging in Den Haag op onderzoek uit: 73 procent van de ondervraagden vond het niet fijn in winkel of horeca te worden aangesproken in het Engels." (regels 59-63)
- 5 "Ik mag blij zijn dat ik nog bij iemand iets kán bestellen." (regels 85-87)
- 6 "Inmiddels bestaat in de Randstad volgens INretail een deel van het winkelpersoneel uit jonge, buitenlandse medewerkers, vaak studenten" (regels 115-119)
- 7 "Centraal staat voor hem klantvriendelijkheid; die moet de norm zijn en blijven." (regels 121-123)

- 2p 38 Welke drie van de onderstaande omschrijvingen geven het doel van tekst 4 het best weer?

Noteer alleen de nummers van je antwoorden.

Tekst 4

- 1 adviseert buitenlandse werknemers en werkgevers om Nederlands te spreken in Nederlandse horeca en winkels.
- 2 laat de lezer nadenken over het gebruik van Engels in Nederlandse horeca en winkels.
- 3 laat de lezer zien dat de Nederlandse taal cruciaal is voor gastvrijheid in Nederlandse horeca en winkels.
- 4 wil de lezer ervan overtuigen dat het spreken van Engels in Nederlandse horeca en winkels onvermijdelijk is.
- 5 schetst een beeld van ervaringen met Engelssprekend personeel in Nederlandse horeca en winkels.
- 6 stelt vragen over het belang van het Engels in Nederlandse horeca en winkels.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.